

CAFERÎ İNANÇ SİSTEMİNDE HADİS ANLAYIŞI

*A. Kadir EVGİN**

ABSTRACT

The men who consider Ca'far as-Sâdık(80-148) as a leader of them, are called Ca'farî. They accept the masum imam(sinless person) for their whole religious opinions, including hadiths(traditions), as a starting point. They characterize their imam(leader), Ca'far as-Sâdık and the others, with superhuman qualities.

The hadiths, according to Ca'farî, separate into four following groups: Sahîh(authentic) hadith, hasan(good/satisfied) hadith, daîf(weak) hadith, muvassak(strong/powerful) hadith. In the same way, according to them, whichever hadith willn't accepted unless transitted by sinless person.

There are four authoritative Hadith Books for Ca'ferî. Which of them is written by Abû Ca'far Muhammad b. Yakub al-Kulaynî(d.329/940) is Usûl al-Kâfî. This book is fulfilled with the hadiths/reports that are report the extraordinary things about sinless person(masum imam).

Key Words: Ca'farî, Hadith, Ca'far as-Sâdık, Kuleynî, al-Kâfî.

ÖZET

Kaynaklarda, birden fazla guruba Ca'ferî denildiğine işaret edilmekle birlikte, genellikle Ca'fer es-Sâdık(80-148)'ı kendilerine fikrî anlamda önder/imam kabul eden Şîî'lere *Ca'ferî* denilmektedir. Caferîler bütün dînî konularda, masum olarak değerlendirdikleri hatta insanüstü vasıflarla tavsif ettikleri Ca'fer es-Sâdık'ın fikir ve görüşlerini başlangıç noktası kabul ederler.

Ca'ferîler'e göre hadisler sahîh, hasen, zayıf ve muvassak olmak üzere dört kısma ayrılır ve isnadında masum imam veya imâmiyyîn'den biri bulunmayan hadis'e itibar edilmeyeceğini ileri sürerler. Ca'ferîlerin otorite olarak kabul ettiği dört tane de hadis kitapları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Ebû Ca'fer Muhammed b. Yakub el-Kuleynî (öl:329/940) tarafından telif edilen Usûl al-Kâfî'dir. Bu eser, genellikle masum imamlar hakkında insanüstü vasıfların dile getirildiği rivayetleri içermektedir.

Anahtar Kelimeler : Ca'ferî, Hadîs, Ca'fer es-Sâdık, Kuleynî, el-Kâfî.

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca zaman zaman toplumda bazı insanların öne çıktığı veya çıkartıldığı gözlemlenmiştir. Örnekleri sayılamayacak kadar çok olan bu insanlar, bazen ilâhî bir kudret tarafından bazen beşerî kuvvetler tarafından bazen de bizzat kendileri tarafından öne çıkartılmışlardır. Fakat kendileri dahil, beşerî kuvvetlerin, öne çıkardıkları kişiler konusunda çoğu zaman aşırı gittikleri, onda olmayan vasıfları var kabul ettikleri ve bunu örneklendirmeye çaba gösterirken de bazı temelleri tahrif ettikleri, gözlemlenen başka durumlar olmuştur. Günümüzde de bu alanda gözlem yapmaya malzeme olabilecek kişiler öne çıkmaya veya

* Yrd. Doç. Dr. , K.S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

çıkartılmaya devam etmektedir. İşte hicrî birinci asrın sonlarından ikinci asrın ortalarına kadar yaşamış olan Ca'fer es-Sâdık da etrafındaki bazı insanlar tarafından, olağanüstü vasıflarla tavsif edilen kişilere bir örnektir.

Caferî inanç sisteminde hadis anlayışına geçmeden önce, kimlere “Ca'ferî” denildiğine dair ön bilgiler vermek uygun olacaktır. Burada Ca'ferî'leri, Mezhepler Tarihi açısından yahutta kelâmî görüşleri açısından ele alarak, uzunca tanıtmak durumunda değiliz.¹ Zira o müstakil bir araştırma konusudur. Biz sadece bu konuda genel bilgiler vermekle yetineceğiz.

Ca'ferî'lerin Şia'nın bir kolu olduğunu belirterek konuya girmek istiyoruz. Sözü Şia'ya getirmişken, meselenin daha iyi anlaşılması açısından, kısaca Şia'nın da tanımını yapmamız gerekmektedir. Şia, Arapça da genel olarak, “tarafdar, yardımcı, fırka, bölük” anlamlarında kullanılmaktadır. Kur'an'da da bu anlamda kullanıldığı belirtilmektedir. İstilah olarak ise “Şia”, Hz. Peygamberin vefatından sonra Ali b. Ebî Talib ve onun Ehl-i Beyt'ini halifelik için en layık kimseler olarak gören ve onları meşrû halifeler kabul eden; Hz. Ali'den sonraki halifelerin de mutlaka onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların ortak adıdır.²

Mezhepler Tarihi alimleri Şia'yı genel olarak iki büyük kol altında ele almaktadır: Gâliyye ve İmâmiyye. **Gâliyye:** Gerek Ali b. Ebî Talib ile soyu gerekse bunların şahısları hakkında aşırı kabullere gidenlerin meydana getirmiş olduğu gruptur. Bunlar da kendi aralarında Sebeiyye, Keysâniyye, Hâşimiyye, Harbiyye, Beyâniyye, Muğîriyye, Cenahiye, Mansûriyye, Hattâbiyye, Şerîiyye, Gurâbiyye gibi fırkalara ayrılmaktadırlar.³ **İmâmiyye:** Ali b. Ebî Talib ve soyunun imamete/hilafete

¹ Ca'ferî'lerin itikat- inanç esasları hakkında geniş bilgi için bkz: Ebû Ca'fer el-Kummî(Şeyh Sadûk), **Risâletü'l-İtikâdâtü'l-İmâmiyye**, Çev: E.R.Fığlalı, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1978.

² Tabatabâî, Allame Seyyid Muhammed Hüseyin, **Tarihî Siyasî İlmî İrfânî ve Ahlâkî Boyutlarıyla İslamda Şia**, çev: K. Akaras-Abbas Kâzîmî, Kevser yay., İstanbul 1993, s. 25; Ethem Ruhi Fığlalı, **Çağımızda İtikâdî İslam Mezhepleri**, İzmir 1993, s. 118; Yaşar Kutluay, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Ankara 1965, s. 75; Ayrıca Şia kelimesinin hem lügat hem de istilah anlamları hakkında geniş malumat için bkz: Abdülbakıy Gölpinarlı, **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik**, Der Yay. İst 1987; Hüseyin Atay, **Ehl-i Sünnet ve Şia**, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1983; M. Cemal Sofuoğlu, **Şia'nın Hadis Anlayışı**(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 1977, s. 1-13; Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîlik Sempozyumu(Özet), Yayına haz: İlmî Neşriyat, İst. 1994.

³ Yaşar Kutluay, A.g.e., s. 86-100.

diğerlerinden daha layık olduğunu genellikle kabul etmekle birlikte, imamların⁴ sırası konusunda düştükleri anlaşmazlıklarla bölünen ve “imamiyye” adı altında toplanan gruptur. Bunlar da yine kendi aralarında Zeydiyye, Bâkiriyye, Ca’feriyye, Nâvusiyye, Şemîtiyye, Eflahiyye, Müseviyye, İsnâaşeriyye, İsmâiliyye adındaki fırkalara ayrılmaktadırlar.⁵ İmamiyye fırkalarının ortak özelliklerinden biri de Ali b. Ebî Talib’in birinci, büyük oğlu Hasan’ın ikinci, Hz. Fatıma’dan olma küçük oğlu Hüseyin’in üçüncü ve onun oğlu Ali b. El-Hüseyin’in(Zeynel Âbidîn) de dördüncü imam olarak hepsince tanınmış olmasıdır. Ayrılıklar bundan sonraki sıralamada başlamaktadır.⁶ Mesela İsnâaşeriyye⁷ adlı fırkaya göre Hz. Ali(öl:40/660)’den sonraki imamlar şu şekilde sıralanmaktadır:

2- el-Hasan el-Müctebâ(öl:49/669)

3- el-Hüseyin eş-Şehîd(öl:60/680)

4- Ali Zeynel-Âbidîn(öl:95/713)

5- Muhammed el-Bâkır(öl:114/733)

6- *Ca’fer es-Sâdık*(öl:148/765)

7- Mûsa el-Kâzım(öl:183/799)

⁴ “İmam” tabirinin Şia tarafından kullanımı o kadar türlüdür ki burada bütün şekilleri zikretmek kabil değildir. Bu mefhumun inkişafı ve tekamülü çok uzun ve karışıktır. Özetle bütün Şîi ekollerin ittifak ettikleri merkezî fikir, Ali b. Ebî Talib’in ahfadından birinin islam aleminin en yüksek hakimi olmasıdır.(Bkz: W. İvanov, “imam” maddesi, M.E.B.İslam Ansiklopedisi, Eskişehir 1997,V/II, 981).İslam cemiyetinin en yüksek makamında olan(Bkz:Gerlof Van Vloten, **Emevî Devrinde Arap Hakimiyeti,Şia ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar**, Çev: M.Sait Hatiboğlu, Ank. Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1986, s. 45)bu imam, İnsanların din ve dünya işlerini tedvir etmek, aralarında zulmü, düşmanlığı gidermek, adaleti yaymak hususunda peygamberin umumi velayetini haizdir ve bu bakımdan imamet, nübüvvet’in devamıdır.(Bkz: Ethem Ruhi Fığlalı, Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri, s. 160, M. R. El-Muzaffer’in **Şia İnançları**, Çev: A. Gölpinarlı, İst.,1978,adlı eserinden naklen)

⁵ Yaşar Kutluay, A.g.e., s. 101-112.

⁶ Yaşar Kutluay, A.g.e., s. 101.

⁷ “Oniki İmamcılar” olarak da bilinen ve İmamiyye’nin en büyük ve günümüzde en yaygın kolu olan Ca’ferîlik ile aynı anlamı ifade ettiği belirtilen(Bkz: Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yay. Ankara 1998, s. 198) bu isim, yedi imam taraftarı Seb’iyye’nin aksine, oniki imamı tanıyan Şîi’lere verilmiştir ki bunlar imamlık makamının Ali er-Rıza’dan oğlu Muhammed et-Takî’ye ve onun oğlu Ali en-Nakî’ye sonra onun oğlu Hasan el-Askeri ez-Zeki’ye ve nihayet ortadan kaybolmuş olup, ahir zamanda avdet ederek kıyameti haber verecek ve dünyayı adalet ile yönetecek olan el-Mehdi’ye geçeceğini söylerler(Bkz: CL. Huart, İsnâ aşeriyye” maddesi M.E.B.İslam Ansiklopedisi, V/II, 1125)

8- Ali er-Rıza(öl:203/818)

9- Muhammed et-Takî(öl:220/835)

10- Ali en-Nakî(öl:254/868)

11- Hasan el-Askerî(öl:260/873)

12- Muhammed el-Mehdî(doğ:258/872).⁸

Bugün İran, Irak, Pakistan ve diğer ülkelerde bulunan ve Şia'ya mensup olanların çoğu "imamiyye" kolundandır. İmamiyye koluna, Kur'andaki ayetlerden birine veya İslam Dini'nin kesin emirlerine ters düşecek şekilde inançları sapkın olmayan bazı Şîî gruplar dahil olduğu gibi, inançları ve yaptıkları İslam Dini ile bağdaşmayan diğer bazı gruplar da dahildir.⁹

İşte az önce zikrettiğimiz İmamiyye kolu içinde yer alan İsnâaşeriyye fırkasının sıralamasında, altıncı sıradaki Ca'fer es-Sâdık'ı imam olarak kabul edenlere **Ca'ferî** denilmektedir. Bu fırka mensupları da diğer imamiyye fırkalarında olduğu gibi, Ca'fer es-Sâdık'ın imametinde ittifak etmişlerdir. Onun ölmediğini iddia ederek bir gün mutlaka döneceğine inanmaktadırlar.¹⁰ Bunlar da Ca'fer es-Sâdık öldükten sonra kendi aralarında Nâvûsiyye, İsmailiyye, Mubarekiyye, Şemîtiyye, Eftahiyye, Mûseviyye adındaki altı gruba ayrılmışlardır.¹¹

Türkiye'deki değişik itikâdî görüşler hakkında araştırmalar yapan Yusuf Ziya Yörükân, Ca'ferîlik adı altında ileri sürülen mezhebin, aslında isminden başka hiçbir mevcudiyetinin olmadığını belirterek: "Gerçi Ca'ferî Mezhebi" diye yazılmış fıkıh kitapları vardır, fakat gerçekte Ca'ferî Mezhebi , İsnâaşeriyye Şia'sının oniki imamı

⁸ Huart, C.L., A.g.m., V/II,1124-1125.

⁹ Muhammed Ebû Zehra, **İslamda Siyasi İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, Çev: H.Karakaya, K.Aytekin, A. Kadir Şener, İst. 1983, s. 1/58.

¹⁰ Yaşar Kutluay. A.g.e., s. 105.

¹¹ Hüseyin Atay, Ehl-i Sünnet ve Şia, s. 92-95.

yerine, Ca'feri Sâdık'a kadar olan altıncı imamı tanımaktan ibarettir"¹² demektedir. Ona göre tarihte kendilerine Ca'ferî denilen dört grup vardır:

- 1- Mu'tezile'den Ca'fer b. Mübeşşir'in fasık olanlar ve şarap içenler, hırsızlar ve zânîler hakkında kendine mahsus birtakım fikirler beyan etmesi üzerine, aynı fikri benimseyenlere Ca'feriyye denilmiştir.
- 2- Yine Mu'tezile'den Ca'fer b. Harb'in fikirlerini kabul edenlere, seleflerine muhalif bazı aklî esaslar vazettiği için, Ca'feriyye denilmiştir.
- 3- Şia'da onikinci imam olarak Mehdî'yi kabul etmeyerek, imamet'in Hasan el-Askerî'den sonra biraderi Ca'fer b. Ali'ye geçtiğini kabul edenlerin mezhebine de Ca'feriyye denilmiştir.
- 4- Ca'feri Sâdık(80/148) ve babası Muhammed Bâkır'ın imametini kabul ederek, bunlardan sonra evlatlarının imam olmadıklarına kail olanlara da Ca'feriyye ve Bâkırıyye denilmiştir.¹³

Yörükân devamla şunları ifade etmektedir: “Bugün Hz. Ali taraftarları, oniki imamın isimlerini ve bazılarının menkıbelerini efsanevî bir şekilde bilirler. Mezhepleri Ca'ferî'dir. Fakat yalnız bu kadar. Cafer hakkında ve mezhep hakkında bütün fikirleri ve ilimleri, yalnız imam Ca'fer ve Ca'ferî Mezhebi terkiplerindeki kelimelerin kullanılmasından ibarettir. Ca'ferî Mezhebi nedir?, neleri ihtiva eder?, bu mezhebin başlıca itikatları nelerdir?, imam Ca'fer hangi tarihlerde yaşamıştır, neler vücuda getirmiştir? gibi soruların cevabını birçoğu bilmemektedir”¹⁴

Şimdi bu fırka'ya adı verilen **Ca'fer es-Sâdık**(80-148/699-765)'ın kimliği hakkında, hem kendisini hem de adı verilen fırkayı daha iyi tanıyabilmek için, bazı bilgiler aktarmak istiyoruz. Yukarıda bahsi geçen oniki imam arasında isminden en

¹² bkz: Yusuf Ziya Yörükân, **Anadoluda Alevîler ve Tahtacılar**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998, s. 451.

¹³ Yörükân, Age., s. 245-246. Başka bir görüşe göre, imâmet'in, Hasan el-Askerî'den sonra oğlu Cafer'e geçtiğini iddia eden gruba da Ca'ferî denilmektedir. Bkz: Fahreddin er-Razi, **İtikâdâtü Fırakı'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn**, Haz: Ali Sami en-Neşşâr, Kahire 1938, s. 55.

¹⁴ Yörükân, Age., s. 116-117.

çok söz edilen ve otorite olarak kabul edilen Ca'fer es-Sâdık'ın künyesi *Ebû Abdullah*, lakbı da *es-Sâdık'tır*.¹⁵

Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. El-Hüseyn b. Ali b. Ebî Talib el-Hâşimî el-Alevî Ebû Abdullah el-Medenî es-Sâdık hicrî 80 yılı Rebûlevvel ayının 17. günü Medine'de doğmuştur. Babası Muhammed el-Bâkır, annesi de Hz. Ebû Bekir'in torunlarından Ümmü Ferve'dir.¹⁶ Ca'fer es-Sâdık Emevî Halifeleri Hişam b. Abdümelik(105-125), Velid b. Yezid(125-126), İbrahim b. Velid(126-127) ve Mervan b. Muhammed(127-132) ile Abbâsî Halifeleri Ebu'l-Abbas es-Saffah(132-136) ve el-Mansûr(136-158)un devirlerinde yaşamıştır. Birden fazla halife döneminde yaşamış olmasına rağmen Ca'fer es-Sâdık, hem siyasetten uzak kalabilmiş hem de ilk iki halife Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer hakkındaki görüşleri sebebiyle bu halifelerin kendisi hakkındaki şüphelerinden kurtulabilmiştir. Celaleddin es-Suyûtî onun “ Ebû Bekir ve Ömer'i hayırla anmayan kişiden uzağım”dediğini belirtmektedir.¹⁷ Hiçbir zaman imamlık iddiasında bulunmayan ve bu konuda hiç kimseyle tartışmaya bile girmeyen Ca'fer es-Sâdık, daima ilimle meşgul olmuş ve bu maksatla kendisine gelenleri geri çevirmemiş, doğru bildiklerini onlara aktarmıştır.¹⁸ Ca'fer es-Sâdık'ı dinlemek ve bilgi almak için gelenler arasında birçok isim, daha sonraları Fıkıh ve Kelam ilminin gelişmesinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında Ebû Hanife(öl:150), Mâlik b. Enes(lö:179), Mutezile'nin kurucusu Vâsıl b. Ata(öl:131) ve meşhur kimyacı Cabir b. Hayyân(öl:200) sayılabilir.¹⁹

Aynı zamanda hadis ravisi de olan Ca'fer es-Sâdık²⁰, Ubeydullah b. Ebî Rafî(öl:?), Urve b. Zübeyr(öl:94), Ata b. Ebî Rebâh(öl:114), İbn Şihâb ez-

¹⁵ Geniş bilgi için bkz: M.Ebû Zehra, **İmam Cafer Sadık**, çev:İ. Tüfekçi, Şafak Yay. İst. 1992, s. 29-101.

¹⁶ İbn Sa'd, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut 1960, I-IX, V,187.

¹⁷ Celaleddin es-Suyûtî, **Târîhu'l-Hulefâ**, Kahire 1887, s. 112.

¹⁸ Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, thk: Muhammed Seyyid Geylânî, Beyrut 1961, I,166.

¹⁹ Tabatabâî, İslamda Şia, s.192; E.Ruhi Fığlalı, **Türkiyede Alevilik Bektâşilik**, Selçuk Yay., Ankara 1990, s. 264-265.

²⁰ Ca'fer es-Sadık ve babasından rivayet edilen hadislerin sayısının diğer on imamdan rivayet edilenlerden daha çok olduğu belirtilmektedir. (Bkz; Tabatabâî, İslamda Şia, s.192). Ayrıca rivayet ettiği hadislerin çokluğu konusunda Ca'fer es-Sadık'ın bizzat şöyle dediği belirtilmektedir: “Allah'a yemin olsun ki, yanımızda bizleri hiçkimseye muhtaç bırakmayan, aksine insanları bize muhtaç hale getiren şeyler vardır. Bizde, Rasûlüllah'ın bizzat imlası ve Hz. Ali'nin kendi eliyle yazdığı; içerisinde

Zührî(öl:124) gibi önde gelen muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Şu'be(öl:160), Süfyân b. Uyeyne(öl:198), Süfyân es-Sevrî(öl:161), İbn Cüreyce(öl:150), Malik b. Enes ve Ebû Hanife gibi tanınmış kişiler hadis rivayet etmiştir.²¹Şîî kaynaklar, Ca'fer es-Sâdık'ın rivayet ettiği hadislerin senedleri hakkında bilgi vermek için, ona ait olduğu belirtilen şu ifadelere yer vermektedirler: “Benim hadisim babamın hadisi demektir. Babamın hadisi dedemin hadisidir. Dedemin hadisi Hüseyin'in hadisidir.Hüseyin'in hadisi Hasan'ın hadisi demektir. Hasan'ın hadisi ise Emîru'l-Mü'minîn Ali'nin hadisi demektir. Ali'nin hadisi de Rasûlüllah hadisidir. Rasûlüllah'ın hadisi de Allah'ın sözüdür”.²²

Buhârî(öl:256)'ye göre huccet olmadığı belirtilen²³ Ca'fer es-Sâdık, birçok münekkid muhaddis tarafından güvenilir(sika) kabul edilmiştir. Mesela Ebû Hanife, Şafî, Yahya b. Maîn ve İbn Ebî Hâtim gibi alimler onu sika kabul etmektedirler.²⁴ Buna mukabil Yahya b. Saîd el-Kattân'ın “içimde ona karşı bir şüphe(şey) var, bana göre Mücâlid ondan daha iyidir” dediği, ayrıca Malik b. Enes'in ondan rivayetleri konusunda da bazı şüpheler bulunduğu belirtilmektedir.²⁵İbn Hibbân'ın da onu sika kabul ederek “Ca'fer es-Sâdık ilim, fazilet ve fikh yönünden Ehl-i Beyt'in efendisidir. Çocuklarının kendisine isnad ettikleri hariç, hadisleri delil olarak kullanılır” dediği belirtilmektedir.²⁶

Ca'fer es-Sâdık, Şîî'lerce imamların en büyüğü ve özellikle Şîî fikhını tedvin eden imam olarak kabul edilir. Nitekim İmamiyye Şia'sı, kendilerinden bir mezhep olarak bahsederken, Ca'feriyye ismini kullanırlar. Ca'fer es-Sâdık'a Şîî itikadını ve ibadetlerini belirleyen birçok görüş, vaaz ve nasihatlar isnad olunur. O'nun birçok eserinin olduğu söylenirse de²⁷, Fığlalı'nın da belirttiği gibi, bunların ona nispeti ve

helal-haramadair herşeyin bulunduğu, yetmiş zira' uzunluğunda bir sahife bulunmaktadır”.(Bkz: el-Askerî, Ayetullah Seyyid Murtaza el-Huseynî, “Şia'ya Göre Sünnet'in Dindeki Yeri”, **Sünnetin Dindeki Yeri**(Sempozyum Bildirileri), Ensar Neşriyat,İstanbul 1997, s. 267-268).

²¹ İbn Hacer el-Askalânî, **Tehzîbu't-Tehzîb**,Beyrut 1968, I,385; Zehebî, Şemseddin b. Osman, **Tezkiratü'l-Huffâz**, Beyrut 1374, I,166.

²² el-Askerî, A.g.t, s.273.

²³ Zehebî, Tezkira, I,167.

²⁴ Zehebî, Tezkira, I,166.

²⁵ İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, I,386

²⁶ İbn Hacer, Tehzîbu't-Tehzîb, I,387.

²⁷ Cafer es-Sâdık'ın eserleri hakkında geniş bilgi için bkz: Mehmet Atalan, “Cafer es-Sadık'ın Eserleri”, Dînî Araştırmalar dergisi, Cilt 4, sayı 11, Eylül- Aralık 2001, s. 113-132; Mesela Türkçe baskısı yapılmış *Buyruk İmam Ca'fer Buyruğu Dinin Hakiki Yolu*, Ankara Ayyıldız Yayınları,

sıhhati oldukça şüphelidir.²⁸ Ca'fer es-Sâdık, bütün rivayetlerin ittifakıyla hicrî 25 Şevval 148'de, Şia'ya göre Halife Mansûr tarafından zehirlenerek,²⁹ Medine'de vefat etmiş ve Bâki mezarlığına defnedilmiştir.³⁰ Kendisine olağanüstü vasıflar bile isnad edilmiş³¹, fakat Ca'fer es-Sâdık bu kişileri lanetleyerek onlardan uzaklaşmıştır.³² O'nun bu husus ile ilişkilendirilebilecek şu rivayeti oldukça dikkat çekicidir: "İnsanlarda bulunması caiz olan herhangi bir şey bizim hakkımızda size nakledilirse ve siz de onun öyle olduğunu bilmiyorsanız ve ona aklınız da yetmiyorsa, onu inkar ve red etmeyin, onu bize bırakın. Ama insanlarda bulunması caiz olmayan herhangi bir şey bizim hakkımızda size nakledilirse, onu hemen inkar ve reddedin, onu inkar etmeyi bize bırakmayın".³³

İslam tarihi boyunca değişik dînî, siyâsî, itikâdî akımların oluşumunda gözlemlenen metodların aynısını, Ca'ferî ekolünün oluşumunda da tipik bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Diğer bütün fırkalarda olduğu gibi, burada da "her türlü kötülüklerden ve kötü niyetlerden uzak bir sembol isim ve onu insanüstü yeteneklerle donatarak yücelten bir taraftar topluluğu" söz konusudur. Aslında bu sembol isimlerden genellikle "ben şöyle bir ekol-fırka ihdas ediyorum" şeklinde bir başlangıç noktası tespit etmek mümkün değildir. Daima, o sembol kişi öldükten

tarihsiz; *Tam ve Hakiki İmam Ca'fer Buyruğu*, Ehli beyt aşığı bir heyet tarafından hazırlanmıştır, İst. Mizah Yay.,1989' adlı eserlerin ona ait olduğunu kabul edebilmek, ilmî ölçüler içinde pek mümkün değildir. (E.Ruhi Fığlalı, *Türkiyede Alevilik Bektaşilik*, s. 266.)

²⁸ E.Ruhi Fığlalı, *Türkiyede Alevilik Bektaşilik*, s. 266.

²⁹ Tabatabâî, *İslamda Şia*, s. 58, 191.

³⁰ Ca'fer es-Sâdık hakkında geniş bilgi için bkz: İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I,385-386; Yaşar Kutluay, A.g.e., s. 105-106;E. Ruhi Fığlalı, , **İmamiyye Şiası**(Ca'feriyye Mezhebi Doğuşu Gelişimi ve Görüşleri), Ankara 1984, s. 164, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, s. 266; Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık" maddesi, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi(D.İ.A)**, VII,1-3.

³¹ Mesela Şia gruplarının Ca'fer es-Sâdık'a pek çok mucize isnad ettikleri, onun bütün dua ve dileklerinin kabul olduğu, dünyadaki bütün lisanları bildiği, hemen her konuda söylenmiş hikmetli sözlerinin bulunduğu ve bu sözlerine "*nesru'd-dürer*"(saçılmış inciler) dedikleri belirtilmektedir.(Bkz: Mustafa Öz, A.g.m., VII, 4.). Ehl-i sünnet alimleri ise Ca'fer es-Sâdık'ı başta Kur'an ve sünnet olmak üzere, dayanacağı kaynakları ve ictihadında uygulayacağı metodları bulunan ve kesinlikle masum(**Masum**: Bir Kelam tabiri olarak, sünnetlerin peygamberlere, Şiî'lerin imamlara da isnad ettikleri, hatadan ve günahattan uzak olmayı ifade eden bir terimdir. Sünnî Kelamcılar bu vasfın Hz. Muhammed'den başka peygamberleri şumulü hakkında ve bu halin Peygamberlikten öncesine veya sonrasına raci olup olmadığı ve her nevi günaha mı yoksa küçük hatalara mı şamil bulunduğu hususlarında muhtelif kanaattedirler. Bu imtiyaz mutlak bir surette, Peygamberin kendi kanaatine aykırı olarak, sadece ona atfolunmuştur. Fahreddin Râzî ismet'i bütün peygamberlere teşmil eder. Şiî'lerin itikadına göre ismet, daha yüksek cevher sahibi olmaları hasebi ile, imamlara peygamberlerden bir kat daha elzemedir) olmayan bir müctehid olarak kabul etmektedirler.(Bkz: İ. Goldziher, "ismâiliye" maddesi, M.E.B. İslam ansiklopedisi, V/II,1124.)

³² Hüseyin Atay, A.g.e., s. 47.

sonra tespit edilebilen görüşleri bazen olduğu gibi bırakılarak bazen de değiştirilerek rehber kabul edilmiş ve bu şekilde fırka'nın fikrî yapısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Aynı şeyleri Ca'fer es-Sâdık'ın taraftarları hakkında da söylemek mümkündür. Hele hele hadislerin tamamının zapt altına alınmamış olduğu bir dönemde yaşamış olan Ca'fer es-Sâdık için olağanüstü övgülerin yapılması doğal kabul edilebilir.³⁴Nitekim taraftarları ondan daima övgülerle bahsetmişlerdir. Buna mukabil Ca'fer es-Sâdık hakkında daha mutedil davranan Ehl-i Sünnet alimlerinin görüşlerini de dikkate almak gerekir kanaatindeyiz.

Şia'nın imamiyye koluyla neredeyse özdeşleşmiş olan Ca'feriyye ekolü ve bu ekole adı verilen Ca'fer es-Sâdık hakkındaki bu genel bilgilerden sonra, şimdi asıl konumuza, Caferî'lerin hadis/sünnet³⁵ hakkında, derleyebildiğimiz bazı görüşlerini arz etmeye gelmiş bulunuyoruz.

CAFERÎLERE GÖRE HADİS/SÜNNET

Ca'ferî'lerin hadis anlayışı hakkında, bizzat kendilerince kaleme alınmış herhangi bir Hadis Usûlü kitabını elde edemediğimiz için, bu araştırmamızda, son zamanlarda Ali Ahmed es-Sâlûs tarafından yapılmış olan Ca'ferîler'le ilgili kapsamlı bir çalışmayı başlıca müracaat kaynağı olarak kabul ettik. Onların hadis ve sünnet'e dair görüşlerinin, genelde Şia'nın bu konulardaki görüşleri hakkında bilgi veren eserlerde dağınık halde yer alması, bizi böyle bir tercihe yönelten başlıca amil olmuştur. Başka araştırmacıların daha fazla kaynaklara ulaşarak, konuya yeni

³³ Hüseyin Atay, A.g.e., s. 109.(Muhammed Rıza el-Muzaffer, **Akaid el-İmamiyye**, trs., s. 74'den naklen)

³⁴ “Aslında her mezhep ve fırka, mensubu olduğu mezhep ya da fırka ile öğünmez ise onlardan olamaz. Bunun için mezhepçiliğin ve firkacılığın felsefesinde kendi mezhebi ile övünme vardır.”(Bkz: H. Atay, A.g.e., s. 17)

³⁵ İslamî literatürde hadîs ve sünnet kavramları genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu genel kabulden hareketle biz de araştırmamızda, özel kullanımlar hariç, bu kavramları yerine göre tek tek yerine göre de birlikte kullanacağız. Ayrıca daha genel kapsamlı olan “haber”i de bazan bu ikisinin yerine kullanacağız.

açılımlar kazandırması, elbetteki arzu edilen bir durumdur. Konuya, Sâlûs'tan yaptığımız şu özetle girmek istiyoruz:

“Hadislerin İslam Dini'nin Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı olduğu konusunda Ca'ferîler dahil, bütün müslümanlar müttefiktir.³⁶ Aynı şekilde Hz. Muhammed'in dinde bir şeyi helal ve haram kılma yetkisine sahip olduğu konusunda da ittifak vardır. Müslüman alimler arsında hadise dair tek ihtilaf konusu, bazı hadislerin peygamber tarafından söylenip söylenmediğine(sübût- adem-i sübût) dairdir. Yani, hadis diye nakledilen bazı rivayetler, kimine göre Peygambere ait değildir. Bu durumda ihtilafın sebebi bizatihi hadis değil, geliş yoluyla ilgilidir. Ca'ferî ekolüne mensup araştırmacılar “sünnet” kavramını tanımlarken “imamet”i de göz önünde bulundurmakta ve “nebevî sünnet” kavramının kapsamına, peygamber ile eşdeğer kabul ettikleri imamların söz ve fiillerini de eklemektedirler. Aynı anlayışın yansımalarını hadislerin derecelendirilmesinde, mertebelerinde ve hadisler arasındaki tearuzu gidermek için kullandıkları tercih metotlarında da bulmak mümkündür.³⁷

Sünnet: Sünnî hadis literatüründeki yaygın tarifıyla sünnet, Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerinden ibarettir.³⁸ Şîî literatürde ise sünnet'in bu ıstılahî anlamının biraz daha genişletilerek onun “ peygamber'e ilaveten, masum imamların söz, fiil ve takrirleri” şeklinde tarif edildiğini görmekteyiz.³⁹ Buna karşılık, sünnî literatürle aynı paralelde sünnet tanımı yapan Şîî alimlere de rastlamak mümkündür. Mesela Muhammed Ticânî Semâvî, sünnet'i: “Rasûlüllah'ın dediği, yaptığı ve açıkladığı şeyler olarak tanımlarken; sünnîlere, hulefâi râşidîn'in sözlerini de Peygamberin sözlerine ilave ettikleri gerekçesiyle, itiraz eder.⁴⁰ Sâlûs'un belirttiğine göre,

³⁶ Krş: Semâvî, Muhammed Ticânî, **Doğrulukla Birlikte**, Ensâriyân yay., Kum, Tarih yok, s. 27.

³⁷ Sâlûs, Ali Ahmed, **Eseru'l-İmâme fi'l-Fıkhı'l-Ca'ferî**, nşr: Dâru'-Sekâfe, Katar 1982, s. 273.

³⁸ Talat Koçyiğit, **Hadis İstılahları**, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1985, s.401;Ebû Zehv, Muhammed, **el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn**, nşr: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1984, s. 9-10.

³⁹ Muhammed Takî el-Hakîm, **Usûlü'l-Âmme li'l-Fıkhı'l-Mukârin**, Dâru'l-Endülüs, Beyrut 1963, I,122; Tabatabâî, İslamda Şia, s. 83.

⁴⁰ Bkz: Semâvî, Doğrularla Birlikte, s. 27-28.(Semâvî'nin her ne kadar Şîî'lik'ten Sünnî'liğe geçtiği belirtilse de(Bkz: İlyaz Üzüm, “Sünnîlikten Şîîliğe, Şîîlikten Sünnîliğe Geçen İki Müellif ve Eserleri”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, sayı 1, İstanbul 1997, s.189-190.), kanaatimizce bu durum, Şîîlikte bazı kabullerin de değiştiği anlamına gelmez)

Ca'ferîler açısından da Ehl-i Beyt'ten olan masum bir imamın sözü peygamber sözü yerine geçer,⁴¹ çünkü masum peygamber, diğer kullar için bir hucet ve uyulması gereken şahıstır. Masumlar da peygamberlerle aynı konumdadır ve sika'dır. Onların, rivayet konusunda doğrudan Allah'a bağlı oldukları için, peygamber'den rivayet etmelerine gerek yoktur. Allah tıpkı peygamberlere vahy ve telakkî yoluyla ilham ettiği gibi, onlara da ilham yoluyla vahy etmektedir. Masum imamların herhangi bir hükmü açıklayıcı nitelikteki beyanları, rivayet olarak değerlendirilmemelidir. Zira onların kendileri bizzat teşrî'in kaynağıdır. Bu kişilerin imam olduklarının ispatı ise, sözlerinin peygamber sözü gibi kabul edilmesinde yatmaktadır. Hatta bazılarına göre vahy, imamet ile bakidir.⁴² Kanaatimizce bu görüşler, bazı Ca'ferîlerin indî ve ispatsız yorumları sonucunda ortaya çıkmıştır. Çünkü masum imamların teşrî'in kaynağı olmaları, bütün islam aleminde sadece Şia ve onun kollarınca ileri sürülen bir görüştür.

Ca'ferî'ler masum imamın da tıpkı Hz. Peygamber'de olduğu gibi, Kur'an'ı tebyin, mutlak'ını takyîd, âmm'ını tahsîs edebileceğini belirtmektedirler.⁴³ Yine onlara göre, peygamber sözü ile masum imamın sözü aynı değerde olduğu için, az sonra zikredeceğimiz en önemli hadis kitapları olan el-Kâfî'deki rivayetlerin büyük bir bölümünün senedleri de Hz. Peygamber'e kadar ulaşmayıp, masumlardan birinde kalmaktadır.⁴⁴

Hadislerin Kısımları

Sâlûs'un belirttiğine göre Ca'ferîlerin hadis ıstılahlarına dair bilgileri sınırlı olup, onlar imamları tarafından rivayet edilen ve kendilerince muteber olan hadis kitaplarındaki her şeyi kabul ederler. Onlara göre hadis ıstılahlarını kendi

⁴¹ Şia ve Ca'ferîler, Ehl-i Beyt'in sözlerinin hucet olduğuna dair Kur'an ve Hadis'e ilaveten akli deliller de ileri sürmektedirler (Bkz: Muhammed Takî el-Hakîm, Usûlü'l-Âmme, I, 149-189).

⁴² Sâlûs, 275.

⁴³ Sâlûs, 276.

⁴⁴ M.Cemal Sofuoğlu, Şianın Hadis Anlayışı, s. 111.

mezheplerine uygun bir şekilde ortaya koyan ve hadislerin mertebelerini ele alan ilk kişi, hicrî 726 yılında vefat eden, Allâme Hasan el-Mutahhar el-Hillî'dir.⁴⁵

Ca'ferîlerin çoğunluğuna göre hadisler/haberler mütevatir⁴⁶ ve haber-i vâhid⁴⁷ olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.⁴⁸ Mütevatir hadisin tanımında da yine imamet anlayışının tesiri ortaya çıkmakta ve mütevatir hadis için "işiten kişinin zihninde herhangi bir şüphe doğmayacak" şeklinde bir şart ileri sürmektedirler.⁴⁹ Onların bu anlayışı ehli sünnet'e göre mütevatir kabul edilen bir hadisi alt derecelere düşürüp, alt derecelerdeki bir hadisi de mütevatir derecesine yükseltmeye elverişli görünmektedir. Yani hadis uydurma olsa bile, eğer duyanın zihninde herhangi bir şüphe belirmiyorsa, mütevatir sayılabilir.

Haber-i vâhid'ler ise dört mertebeye ayrılmaktadır. Bu mertebeler asıl olup diğer kısımlar bu dört mertebeye bağlıdır. Bu mertebeler de sırasıyla: 1- *Sahih Hadis*, 2- *Hasen Hadis*, 3- *Muvessak Hadis*, 4- *Zayıf Hadis*'den oluşmaktadır.

Sahih Hadis

Adalet sahibi bir imâmî'nin, bütün tabakalarda yine kendisi gibi âdil kişilerden nakli ile senedi masum imama ulaşan hadislerdir. Bazı tanımlarda âdil olan ravinin aynı zamanda zâbit'ta olması gerektiği belirtilmektedir. Ca'ferîlerin ittifakla kabul ettikleri sıhhat şartları da şunlardır:

⁴⁵ Sâlûs, 276.

⁴⁶ Ehl-i Sünnet alimlerine göre ise *mütevatir haber*: Her tabakada, Hz. Peygamber üzerine yalan söylemeleri aklen mümkün olmayan çok sayıda ravi tarafından görerek veya işiterek rivayet edilen haberdır.(Bkz: Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, T.D.V. Yay., Ankara 1992, s. 306.

⁴⁷ Ehl-i sünnet nzedinde, genel olarak mütevatir derecesine ulaşamayan haberlere haber-i vahid denilmektedir. Yani bir nesilde bir tek ravi tarafından rivayet edilen haberdır(Bkz: Mücteba Uğur *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s.7). İmamiyye ise, "haber-i vahid"i rivayet eden kişi masum imamlardan biri olduğu taktirde, o haberin delil olacağı konusunda görüş birliği içindedirler(Bkz: M.E.Zehra, Cafer Sadık, s. 325).

⁴⁸ Muhammed Tâki, A.g.e.,s. 1/194-195.

⁴⁹ Cemal Sofuoğlu, Şia'nın Hadis Anlayışı, s. 127-128; Sâlûs, 141.

- 1-Senedin kesintisiz bir şekilde(muttasıl) masuma ulaşması
- 2-Bütün tabakalardaki ravilerin imâmiyye'den olması
- 3-Ravilerin âdil ve zâbıt olması.

Ca'ferîlerin önde gelen Hadis Usûlü alimlerinden olduğu ifade edilen Mâmekânî(öl:?)'nin "Tenkîhu'l-Makâl Fî İlmi'r-Ricâl"adlı kitabında "adalet" ile ilgili olarak şunları söylediği belirtilmektedir: "Adâlet fâsid(sapık, bozuk) akideyi içermemelidir. Yani adâlet ile fâsid inanç bir arda bulunmaz. Fâsid inanç demek, inançsızlık demektir. Dolayısıyla imansızlıktan daha büyük bir fisk yoktur".⁵⁰

Hasen Hadis

Senedi, cerh edilmemiş ve makbul övgülerle övülmüş imâmî'ler vasıtasıyla masum'a ulaşan hadislerdir. Hasen hadisin şartları da şunlardır:

- 1-Senedin masuma kesintisiz(muttasıl) ulaşması
- 2-Bütün ravilerin İmâmiyye'den olması
- 3-Ravilerinin güvenilir ve makbul övgülerle övülmüş olması
- 4-Ravileri hakkında,onları ta'dil edecek herhangi bir delile gerek olmaması. Zira raviler hakkında ta'dil'e dair bir delil var ise o zaman hadis sahih olur.
- 5-Rivayetin bütün mertebelerindeki veya bazı mertebelerindeki ravilerin adalet yönünden kusurlu olması. Aksi takdirde hadis yine sahih olur.

⁵⁰ Sâlûs, 278.

Ca'ferîlerin hasen hadis'i tariflerinde yine imamet anlayışının tesiri dikkat çekmekte olup, şu şekillerde tezahür etmektedir:

1-Senedde İmâmiyye'den olan ravilerin şart koşulması

2-Adaleti sabit olmasa bile, imâmî ravinin rivayetinin kabul edilip, imâmî olmayan kişinin -adaleti, takvası ve şahsiyeti(mürûet) göz önüne alınmaksızın- kim olursa olsun rivayetine itibar edilmemesi.

3-Ca'ferî inanç sistemine bağlılıktan ayrılmadığı sürece, kusurlu da olsa, makbul övgülerle övülen herhangi bir ravinin rivayetinin bazen kabul edilmesi.⁵¹

Muvessak(kavî) Hadis

Ca'ferîler inancı fasid olsa bile, yani kendi fikirlerini benimsemese bile, Ca'ferîlerin tevsîkine hükmettiği kişilerce, masuma kadar muttasıl bir sened ile rivayet edilen hadislere muvessak hadis demektirler. Bu tür hadislerin senedindeki raviler ister imâmiyye'ye muhalif bir fırkadan olsun ister Şia'nın başka kollarından olsun fark etmez. Veya ravilerinin bir kısmı böyle olmakla birlikte, bir kısmı sahih hadis ricâlinden olabilir⁵². Yine imamet anlayışının tesiri açıkça görünen muvessak hadis'in şartları da şu şekilde sıralanmaktadır.

1-Senedi masuma ulaşacak

2-Ravileri imâmiyye'den olmasa bile, özellikle Ca'ferîlerce tevsik edilmiş bir ravi olacak. Başkalarının tevsik'i geçerli değildir.

⁵¹ Sâlûs, 278-280.

⁵² Sâlûs, 280.

3-Ravilerinin bir kısmı imâmiyye'den olmasa da, diğerleri imâmiyye'den olacak. Yani ravilerden herhangi birinin imâmiyye'den olması yeterlidir.⁵³

Zayıf Hadis

Sahih, hasen ve muvessak hadisteki şartları taşımayan hadisler de zayıf hadislerdir. Yani hadisi cerhedilmiş, ta'nedilmiş ve övülmemiş bir ravinin riveyet etmesi, itikadı bozuk muvessak bir ravinin rivayet etmesi gibi özellikler hadisi zayıf'latan özellikler arasında sayılmaktadır.⁵⁴ Bu tür hadislerin senedindeki raviler ya mecrûh'tur ya da hadis rivayeti bakımından durumu bilinmiyor (meçhûlül-hâl) olabilir.⁵⁵

Haber-i Vahidlerin Delil olması

Buraya kadar mertebelerini ele aldığımız *Haber-i Vahid*'in delil olup olamayacağı konusunda da Ca'ferîler şu üç farklı görüşü ileri sürmüşlerdir.

1-Şerif el-Murtaza, Tabersî, Muhammed b. İdrîs el-Hillî gibi fıkıh usûlü alimlerine göre bu haberler zann ifade ederler, zann' dayanan haberler ise dinde hucet olmaz.

⁵³ Sâlûs, 280-281.

⁵⁴ M.E.Zehra, Cafer Sadık s. 364.

⁵⁵ Sâlûs, 284.

2-Meşhur dört kitapta(kütüb-i erbaa)⁵⁶ bulunan bütün hadisler sahihtir ve bunlarla amel edilir.

3-Haber-i vahid, kaynağının masumlardan biri olması gibi, bazı şartları taşıyorsa delil olabilir.⁵⁷

Şîf Fıkıh Usûlü alimi Ebû Cafer et-Tûsî(öl:460) ise haber-i vahid'in delil olmayacağı kanaatindedir. O'na göre , eğer haber-i vahid ilim ifade etseydi Peygamberin İsra olayında göğe yükseldiğini haber veren yakınlarının bu haberlerinin şüpheden uzak olması gerekirdi.⁵⁸Bu fikriyle Tûsî Şia'nın genel prensipleri dışına çıkmaktadır. Zira Şia'ya göre Allah Hz. Peygamberi göğe yükseltmiş, Kur'an'ı O'nun aracılığı ile, hiçbir tahrif veya ziyadeye uğramaksızın, insanlığa inzal etmiştir.⁵⁹ Diğer mezheplerin önde gelen fıkıh usûlü alimlerine göre de haber-i vahid kesin ilim (ilm-i yakîn) ifade etmeyip, zannî ilim ifade etmektedir.⁶⁰

Ca'ferîlere göre makbul olan ve olmayan rivayetler için yapılmış olan bu dörtlü taksim onlar nezdinde belli başlı hadis çeşitlerini göstermektedir. Diğer taksimler de bu dört ana kısımdan birine bağlıdır. Bu nedenle bu dört kısma "Usûlü'l-Hadîs"(hadisin asılları) demişlerdir.⁶¹

Caferîlerin bu hadis taksim, tarif ve şartlarından, başkaları tarafından güvenilir kabul edilmese bile, kendi fırkalarına mensup olan biri tarafından güvenilir addedilen her ravinin rivayetine olumlu baktıkları, kafir veya fasık da olsa bazen imamiyye'den olmayanların bile hadislerini alabilecekleri anlaşılmaktadır. Caferîler ilk üç halife ve diğer sahâbî'lerin,⁶² tâbûn'un ve sika muhaddislerin rivayetlerini,

⁵⁶ Bu kitaplar ileriki sayfalarda "Caferîlerin Hadis Kitapları" adlı başlıkta zikredilecektir.

⁵⁷ Ebû Zehra, Cafer Sadık, s. 325; Hayrettin Karaman, "Ca'feriyye" maddesi, **D.İ.A.** İst.1993, VII,7.

⁵⁸ Tûsî, Muhammed b. Ca'fer, **Uddetü'l-Usûl**, Necef 1983, I,290-297.

⁵⁹ Âlu Kâşifi'l-Gıtâ, Muhammed Hüseyin, **Aslu's-Şia ve Usûlihâ**, yayın yeri yok, 1965, s. 101.

⁶⁰ Geniş bilgi için bkz: A.Kadir Evgin, **Temel Usûl-i Fıkıh Kitaplarının Sünnet Bölümlerinin Mukayese ve Değerlendirmesi**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992, s. 22-35.

⁶¹ M.E.Zehra, Cafer Sadık, s. 364.

⁶² Şîf müelliflerin genellikle sahabe'nin adaleti konusunda bazı mezheplerin aşırı iyimser olduklarını, kendilerinin ise "Sahabîler de diğer insanlar gibidir. İçlerinde âdil olanlar bulunacağı gibi, fasık olanlar da vardır, amellerine göre değerlendirilirler. İyilik ve kötülükleri dikkate alınır" şeklindeki görüşü benimsedikleri belirtilmektedir.(Bkz:Cemal Sofuoğlu, "Şia'nın Sahabîler Hakkındaki Bazı Görüşleri", **A.Ü. İ. F. D.**, Ankara 1981, XXIV, 535).Diğer taraftan Şia'nın büyük bir çoğunluğunun, sahabe'nin Rasulullah'tan sonra küfre düştükleri, görüşünde olduğu da

oniki imam fikrini benimsemedikleri için, kabul etmemektedirler. Halbuki yolundan gittiklerini söyledikleri Ca'fer es-Sâdık , sahabîler hakkında olumlu düşünceler taşımakta ve onlara gereken kıymeti vermektedir.⁶³ Aslında bu kişilerin oniki imam fikrini benimseyip benimsememeleri ya da bu fikir hakkında herhangi bir kanaate sahip olmaları tarihen şüphelidir. Zira onların çoğunun yaşadıkları dönem, oniki imam fikrini kabul ya da raddedenlerin dönemi ile çakışmamaktadır.

Hadis Tercih Metodları

Bilindiği gibi tercih metodları, hadisler veya fikhî deliller arasında herhangi bir çelişki (tearuz) vaki olduğunda, bu çelişkinin giderilebilmesi için başvurulan metodlardır⁶⁴. Hadisler arsında herhangi bir çelişki meydana geldiği zaman, bizzat Ca'fer es-Sâdık tarafından ileri sürüldüğü kabul edilen şu metotlar uygulanmaktadır:

1-Haberlerin çelişmesi durumunda imam hayatta olduğu zaman ona başvurulur. Esasen imam hayatta iken haberlerin/hadislerin birbiriyle çelişmesinden söz edilemez. Eğer imam gâib ise ve görüşünü öğrenmek mümkün değil ise bu durumda hadisler arası karşılaştırmaya ve tercih'e başvurulur.

2-Âhad haberler/hadisler, imâmî'ler nezdinde üzerinde görüş birliği olan bir prensip ile çelişiyorsa bu haber kabul edilmez. Çünkü üzerinde görüşbirliği olan

belirtilmektedir(Bkz:Muhibbuddin el-Habîb,"İslam Mezhep ve Fırkalarının Birbirine Yaklaştırılması Konusu" çev: M.Hayri Kırbaşoğlu, **A.Ü. İ. F. D.**, XXX, 322).

⁶³ M.E.Zehra, Cafer Sadık, s. 183-187.

⁶⁴ Bu metodlar ve uygulanış şekilleri hakkında geniş bilgi için bkz: İ.Lütfi Çakan, **Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları**, İslamî İlimler Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1982, s. 167-234.

prensip, şüpheden uzaktır, kesin bilgi ifade eder. Şâz⁶⁵ olan rivayetlere itibar edilmez.

3-Rasulullah'tan senedi aynı kuvvette olan iki haber/hadis geliyorsa, senedi daha güçlü olan haber tercih edilir. Buna göre önce sahih hadisler, sonra hasen hadisler diğer haberlere tercih edilir. Bundan sonra da diğer haberler, doğru olduklarına bir karine olması şartıyla, kabul edilir.

4-Diğerine göre ziyadeli olan hadis, ziyadenin ifade edildiği yer ayrı ayrı ise bu ziyade kabul edilir. Çünkü Rasulullah, o ziyadeyi bir yerde söylemiş öbüründe söylememiş olabilir ve her ravi de kendi duyduğunu rivayet ediyor olabilir.

5-İki rivayet birbiriyle çelişiyorsa ve her ikisinin de aynı mecliste vârid olduğu tespit edilirse, bu iki rivayetin birbiriyle uzlaştırılması(te'lîf) yoluna gidilir.

6-Önce gelen imamın sözleri sonra gelen imamınki ile çatıştığında, sonra gelen imamın sözleri “nesh” gerekçesiyle, tercih edilir.⁶⁶ Bu son madde de yine imamiye anlayışının etkisi açık olarak görülmektedir.

Öte Yandan Ca'ferîlerin en muteber kabul ettiği alim olan Küleyni'nin, el-Kâfî adlı eserinde tercih sebeplerini şu şekilde sıraladığı belirtilmektedir:

1-Ravileri daha fakih, daha âdil ve sâdık olan hadis böyle olmayana tercih edilir.

2-Eğer raviler fikh, adalet ve sıdk yönünden eşit iseler, meşhur olan hadis şâz olana tercih edilir. Meşhur olan hadisten maksat, ravilerinin hepsi de imâmiye'den olan⁶⁷ hadistir.

3-Eğer her iki hadis de meşhurluk bakımından aynı derecede ise Kur'an ve sünnet'e uygun olan böyle olmayana tercih edilir.

⁶⁵ Genellikle, güvenilir bir ravinin rivayetinde tek kaldığı hadis, şeklinde tanımlanmakla birlikte muhaddisler tarafından az da olsa farklı tanımları yapılmaktadır.(Bu Farklı tanımlar için bkz: Mücteba Uğur, A.g.e.,s. 373-374).

⁶⁶ M.E.Zehra, Cafer Sadık, s. 366-368.

⁶⁷ Burada Küleyni'nin değişik bir meşhur hadis tanımını benimsediği görülmektedir. Muhaddislerin de birbirinden farklı meşhur hadis tanımları bulunmaktadır, fakat onların hepsinde de ana unsur “insanlar

4-Her ikisi de Kur'an ve sünnet'e uygun fakat biri çoğunluğun görüşüne uygun diğeri uygun değil ise, çoğunluğun görüşüne uygun olmayan diğerlerine tercih edilir.⁶⁸

Yine Küleynî'ye ait olduğu belirtilen bu tercih sebeplerine göre Ca'ferîlerin meşhur kabul ettikleri bir hadisi, diğer hadislerle hatta Kur'an ve sünnet'e uygun olanlara bile tercih ettikleri görülmektedir. Yani meşhur olup Kur'an ve sünnet'e muhalif olan, meşhur olmayıp Kur'an ve sünnet'e muvafik olana tercih edilebilmektedir. Diğer taraftan Ca'ferîlerin, muhaddislerin çoğunluğunun ittifakla kabul ettiği şeye aykırı olanı tercih ettikleri de görülmektedir. Zira onlara göre islam ümmetinin muhalefet ettiği şey, muvafakat ettikleri şeyden, kabule daha layıktır. Ca'ferîler bu davranışlarını da imamları Ca'fer es-Sadık'a nispet ettikleri şu söze dayandırmaktadırlar."mâ hâlefe'l-âmmetü fe fihi er-reşâdu"(umumun muhalefet ettiği şeyde olgunluk vardır).⁶⁹

Ca'ferî'lerin Hadis Kitapları

Ca'ferî'lerin Hz. Peygamberden ve imamlarından rivayet ettikleri birçok kitapları bulunmaktadır. Fakat bunlardan dört tanesi onlara göre en makbul olan kitaplardır. Ehli sünnet'n benimsediği *Kütüb'i Sitte*'ye karşı Ca'ferîler de *Kütüb'i Erbaa* dedikleri, şu dört kitabı ileri sürmüşlerdir.⁷⁰

1-*Usûlü'l-Kâfi*, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb el-Küleynî(öl.329).⁷¹

2-*Fakîh, Men Lâ Yahduruhu'l-Fakîh*, Muhammed b. Bâbeveyh el-Kummî(öl:381).

arasında tanınma" dan oluşmaktadır.(Meşhur hadis ve tarifleri hakkında geniş bilgi için bkz: Mücteba Uğur, A.g.e.,s. 219-221).

⁶⁸ Sâlûs, s. 283-284.

⁶⁹ Sâlûs, s. 287.

⁷⁰ Cemal Sofuoğlu, Şia'nın Hadis Anlayışı, s. 109-110.

⁷¹ Bu kitap hakkında geniş bilgi için bkz: M. Cemal Sofuoğlu; **Hadis Tenkidi Yönünden el-Kafi Üzerine Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara 1982.

3-*Et-Tehzîb*, Muhammed b. Hasan et-Tûsî(öl:460).

4-*el-İstibsâr*, Muhammed b. Hasan et-Tûsî(öl:460).

Ca'ferîler,"asl"⁷² olarak kabul ettikleri bu eserler içinde en makbul olanının Küleynî'nin "Usûlü'l- Kâfi "adlı eseri olduğunu belirtmişler ve sünnîleri'e göre Buhârî ne ise Ca'ferîler'e göre de Küleynî'nin aynı şey olduğunu ifade etmişlerdir.⁷³ Şîi alim Abdu'l-Hüseyn el-Muzaffer, Kâfi için yazdığı mukaddimede şunları söylemektedir: "Müellif bu kitabı 17000 hadisten meydana getirmiştir. Bu eser İslamiyet adına yapılan kapsamlı bir çalışma neticesinde ortaya çıkmıştır. Müellifi çeşitli beldeleri gezerek ve hadisler toplayarak bu eseri meydana getirmiştir. Bazı alimler bu kitabın onikinci imama arzedildiğini ve onun da bu kitap hakkında "*kâfîn li- şîatinâ*"(tarafdarlarımız için yeterlidir) dediğine inanmaktadırlar. Bütün imâmiyye ve Şia'nın cumhuru bu kitabın faziletine, hükümlerinin yeterli olduğuna, ravilerinin sika olduğuna ittifak etmişlerdir".⁷⁴ Buna Karşılık diğer bir Şîi alim el-Askerî de Şia alimlerinin Kur'an dışında bir kitabın mutlak manada sahîh olduğunu iddia etmediklerini bu sebeple hadislerin sened ve metinlerini –hangi hadis külliyyatında olursa olsun- tenkide tabi tutup bu tenkid neticelerine itimat ettiklerini belirtmektedir.⁷⁵ El-Kâfi'de yer alan sahih, hasen, muvessak ve zayıf hadislerin taksimi şu şekilde yapılmaktadır: Sahih hadis 5072; Hasen hadis 144; Muvessak hadis 1128(Kavî hadis 302);Zayıf hadis 9485.⁷⁶

Kafi hakkında yukarıdaki genel bilgileri verdikten sonra, şimdi de Ca'ferîlerin diğer üç kitaptan daha çok önem verdiği ve Buhârî'nin *Sahîh*'ine karşı ileri sürdüğü bu eserin içeriğinden biraz bahsetmek istiyoruz. Eser, "usûl" , "fürû" ve "ravda" adındaki başlıca üç bölümden meydana gelmektedir. Usûl kısmında itikat ve iman ile ilgili konulara dair, fürû kısmında ise ibadet ve muamelât'a dair fikhî

⁷² Ehl-i Beyt medresesi muhaddislerinin terminolojisinde, müellifinin ya direk olarak Ehl-i Beyt imamlarından yahut onlardan bu tarzda duyan kimselerden aldığı rivayetleri ihtiva eden kitab'a "asl" denilmektedir. Bkz: el-Askerî, A.g.t, s.263.

⁷³ Sofuoğlu, Şia'nın Hadis Anlayışı, s. 110.

⁷⁴ Bkz. Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Yakub, *Usûlü'l-Kâfi*, Beyrut 1980, mukaddime, s. 18-20.

⁷⁵ el-Askerî, A.g.t, s.274.

⁷⁶ Sofuoğlu, el-Kafi Üzerine Bir İnceleme, s. 99.

rivayetler yer almaktadır. Son bölüm olan “ravda”⁷⁷ da ise başta Ca’fer es-Sâdık olmak üzere Ehl-i Beyt’e ait rivayetler yer almaktadır. Rivayete göre Küleynî, ilk iki kısmı oluşturduktan sonra, Ehl-i Beyt’e ait arta kalan rivayetleri de değerlendirmek istemiş ve onları da “ravda” adını verdiği bu bölümde dercetmiştir.⁷⁸

Ca’ferî’lerin hadis tanım ve taksiminde “imam” anlayışının daima ön planda tutulduğu dikkatlerden kaçmayan bir gerçektir. El-Kâfî’de yer alan ve birinci cildin üçte ikilik bir kısmını oluşturan “*Kitâbu’l-Hucce*” bölümü de, özellikle masum imamlar hakkındaki rivayetlerle doludur. Biz de bu gerçeği delillendirmek için, ilgili bölümdeki bazı bab(konu) başlıklarını, örneklerle sıralamak istiyoruz:

*--İmamlara itaat farzdır.*⁷⁹

Küleynî bu bâb altında onyediyi rivayet zikretmektedir. Bu rivayetlerden Ca’fer es-Sâdık’a isnad edilen biri şu şekildedir: “Biz Allah’ın kendilerine itaati farz kıldığı kişileriz. İnsanlar ancak bizi tanımak(ma’rifet) için çaba harcamalıdır. Bizi tanımayan mazur kabul edilmez. Kim bizi tanırsa o mümindir. Bizi tanımayan(inkar eden) ise kafirdir. Kim bizi bilmez ve inkar da etmez(bizim varlığımızdan haberi olmaz)ise, o dalalet içindedir”.⁸⁰

*--İmamlar Allah’ın yeryüzündeki halifeleri ve kendisine ulaşılan kapılarıdır.*⁸¹

⁷⁷ Ravda’nın el-Kâfî’nin bir bölümü olduğu konusunda çeşitli tartışmalar mevcuttur. Bazı bilginler “kitap Küleynî’nin değildir, İbn İdrîs’in tasnifidir” derken bazıları da “İbnu’l-Cüneyd’in tasnifidir” demektedirler. Her iki grup bilgin de bunu söylerken ravda’nın, el-Kâfî’ye mülhak olduğunu kabul etmektedirler. Bazı bilginler de:”Ravda Küleynî’nindir, kitap el-Kâfî’nin senedinden daha aşağı bir senedle rivayet edilmiştir, sonra bazı öğrencileri gelmiş ve Ravda’yı el-Kâfî’ye katmışlardır. Dolayısıyla muttasıl sened ile mürsel sened bir araya gelmiştir” demişlerdir(Bkz: M.E.Zehra, Cafer Sadık, s. 378).

⁷⁸ Sâlûs, s. 294.

⁷⁹ Küleynî, I,185-190.

⁸⁰ Küleynî, I,187.

⁸¹ Küleynî, I,193-194.

Küleynî burada üç rivayet zikreder ve bu rivayetlerin birinde Ca'fer es-Sâdık'a:" Allah sizden iman edip salih amel işleyen kişilere, onlardan öncekileri nasıl hükümran kıldıysa onları da yeryüzünde hükümran kılacağını vaadetti"⁸² şeklindeki ayette işaret edilenlerin kimler olduğu sorulduğunda, onların imamlar/vasîler(evsiyâ) olduğunu söylediği belirtir.

--İmamlar Allah'ın nurudurlar.⁸³

Küleynî'nin burada Ebu'l-Hasan vasıtasıyla rivayet ettiği haber, Ca'ferî teolojide imamların konumu açısından oldukça dikkat çekicidir. Ebu'l-Hasan " onlar Allah'ın nurunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar"⁸⁴ şeklindeki ifadeyi " onlar emîru'l-mü'minîn'in velayetini ağızlarıyla söndürmek istiyorlar" şeklinde tefsir etmekte ve ayetin devamındaki "Allah nurunu tamamlayacaktır" ifadesi için de "Allah imameti tamamlayacaktır. İmamet ise nûr'dur. Bunun delili de "Allah'a, Rasulüne ve indirdiğimiz nur'a iman ediniz"⁸⁵ ayetindeki nûr'dur. O'da imamdır"demektedir.⁸⁶ Bu bâb'da altı rivayet zikredilmektedir.

--Allah'ın Kur'an'da "ilim" ile vasıflandırdığı kişiler imamlardır.⁸⁷

Küleynî burada iki rivayet zikretmektedir ve bunlardan birinde Ebû Ca'fer'in "... De ki hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları

⁸² 24. Nur, 55.

⁸³ Küleynî, I,194-196.

⁸⁴ 61.Saff, 8.

⁸⁵ 64. Teğabun, 8.

⁸⁶ Küleynî, I,196.

⁸⁷ Küleynî, I,212-213.

hakkıyla düşünür”⁸⁸ ayetindeki *bilenler*’in kendileri, *bilmeyenler*’in düşmanları, *akıl sahipleri* ’nin de taraftarlarının hepsi olduğu şeklindeki yorumu yer almaktadır.

--*Kur’an’da zikredilen âyât’lardan maksat imamlardır.*⁸⁹

Küleynî burada da diğer bâb’lar da olduğu gibi Kur’an ayetlerinin tahrif edildiği üç rivayet zikretmektedir.

--*“İlimde rüsûh sahibi olanlar”⁹⁰ imamlardır.*⁹¹

Bu konuyla ilgili de üç rivayet zikredilmektedir. Bunlardan örnek olarak vereceğimiz şu rivayet, Ca’ferî teolojisinin temellerini tespitinde önemli bir ipucu olarak değerlendirilebilir: “Peygamber ilimde rüsuh sahiplerinin en üstünüdür. Allah, indirdiği bütün şeylerin tevilini ona kesinlikle öğretmiştir, tevilini öğretmediği hiçbir şeyi O’na indirmemiştir. Peygamberin vasî’lerinin tamamı da onları bilir... Kur’anda âmm, hâs, muhkem, müteşâbih, nâsîh, mensûh’lar vardır. İlimde rüsuh sahibi olanlar, bunların hepsini bilir”.

--*Kur’an’da biri Allah’a diğeri de Cehennem’e davet eden iki grup imam vardır.*⁹²

⁸⁸ 39.Zümer 9.

⁸⁹ Küleynî, I,207.

⁹⁰ 3.Âli imran, 7.

⁹¹ Küleynî, I,213.

⁹² Küleynî, I,215-216.

Küleynî'nin burada zikrettiği iki rivayetten biri şu şekildedir: Ebû Ca'fer anlatıyor: "O gün(hesap günü) bütün insanları imamlarıyla birlikte çağıracağız"⁹³ ayeti nazil olduğunda, müslümanlar: Yâ Rasulallah! Sen bütün insanların imamı değil misin? diye sordular. Hz. Peygamber: Ben, Allah'ın bütün insanlara gönderdiği elçisiyim. Benden sonra Allah'ın insanlara ehl-i beytimden göndereceği imamlar olacak. Onlar insanlara önderlik yapacaklar fakat yalanlanıp küfür ve dalâl ehline zulme uğratılacaklar. Kim onlara tabi olur, dost edinir ve onları tasdik ederse o bendendir ve kıyamette benimle buluşacaktır. Ona zulmeden , yalanlayan ise benden değildir ve benimle buluşamayacaktır. Ve ben ondan uzağım" buyurmuştur.⁹⁴

--*Kuran'ın tamamı imamlar tarafından cem edilmiştir ve imamlar kuran'da olan her şeyi bilirler.*⁹⁵

Küleynî burada da altı rivayet zikretmektedir. Bu rivayetlerden birinde "Kur'an'ın tamamının, indirildiği şekliyle insanlar tarafından cem edildiğini söyleyen kesinlikle yalancıdır. Onu indirildiği şekliyle toplayan ve koruyan tek kişi Ali b. Ebî Talib ve ondan sonraki imamlardır"denilmektedir.⁹⁶

-- *Cuma gecelerinde imamların ilmi çoğalır.*⁹⁷

Küleynî, bu bâb altında da üç rivayet zikretmektedir. Bu rivayetlerden Ca'fer es-Sadık'a isnad edilen biri şudur: "Cuma gecesi olduğu zaman Rasulallah, imamlar,

⁹³ 17. İsrâ, 71.

⁹⁴ Küleynî, I,215.

⁹⁵ Küleynî, I,228-229.

⁹⁶ Küleynî, I,228.

⁹⁷ Küleynî, I,253-254.

ve ben (ruhen) arş'a yayılırız(dağılırız). Ruhlarımız bedenlerimize, ancak faydalı bilgiler edinmiş olarak dönerler..."

--*İmamlar kendilerinden sonra kimin imam olacağını bildirirler.*⁹⁸

Küleynî bu iddiaya örnek olarak, içlerinde "Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder..."⁹⁹ayetindeki *ehil kişiler*'in emaneti birbirine devreden imamlar olarak yorumlandığını gösteren bir rivayet'in de yer aldığı yedi rivayet zikretmektedir.

--*İmamların doğumu.*¹⁰⁰

Küleynî'nin burada zikrettiği sekiz rivayetten birisi şu şekildedir: "Allah bir imamı yaratmak istediğinde bir meleğe arş'ın altında su şerbeti getirmesini emreder ve onu imamın babası olacak kişiye içirir. Neticede imam yaratılır. Kırk gün ve gece hiçbir ses duymadan annesinin rahminde bekler. Sonra konuşulanları(kelamı) duyar. Doğduğu zaman bir melek gelir ve gözlerinin arasına "Rabbinin emir ve yasakları, doğruluk ve adalet yönünden, tamam oldu. Onun söylediklerini değiştirebilecek hiçbir şey yoktur. O işitendir, bilendir"¹⁰¹ayetini yazar. Kendisinden önceki imamın süresi dolduğu zaman, yeni imam için kulların amellerini izleyebileceği nûr'dan bir kule dikilir. Onun bu gözlemlerine göre de Allah, kulları hakkında hüküm verir".

El-Kafi'de akıl ve mantık sınırlarını zorlayan bu ve buna benzer daha birçok bâb başlığı ve rivayetlerin yer aldığı görülmektedir. Bu rivayetlerin Ca'fer es-Sâdık

⁹⁸ Küleynî, I,276-277.

⁹⁹ 4. Nisa 58.

¹⁰⁰ Küleynî, I,385-389.

¹⁰¹ 6. En'am, 115.

ve onun rahle-i tedrisinden geçmiş, sika kabul edilen ravilerden sâdir olması, kanaatimizce muhaldir. Sözkonusu rivayetlerden, kendilerine Ca'ferî denilen fırkaya dahil kişilerin, akıllarından geçenleri Ca'fer es-Sâdık ve diğer ravilere gıyaben söylediklerini anlamamak, ancak aşırı taassupla veya o fırkaya sempati duymakla izah edilebilir. Bu anlamda, el-Kâfi ile Sünnî hadis kitaplarının mukayesesini muhtevi bir çalışma yapılması, özellikle hadis ilmi açısından son derece faydalı olacaktır. Bir makalenin sınırlarını aşabileceğini tahmin ettiğimiz böyle bir çalışmaya “İslam’ın şartlarıyla ilgili” hadisi örnek olarak vermek istiyoruz.

“Zürâra, Ebû Ca'fer'in şöyle dediğini nakletmektedir: İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Namaz kılmak, zekat vermek, hacc etmek, oruç tutmak ve velayet(imamet)¹⁰². Zürâra soruyor: Bunların hangisi üstündür?. Ebû Ca'fer “velâyet üstündür. Çünkü o, diğerlerinin anahtarıdır ve vâli(imam) de onların delilidir” şeklinde cevap veriyor”. Başka bir rivayette de “velâyet” lafzını, diğerlerinden ayırdetmek için, yüksek sesle okuduğu belirtilmektedir. (*Büniye'l-islâmu 'al'a hamseti eşyâe: 'âle's-salâti ve'z-zekâti ve'l-haccı ve's-savmı ve'l-velâyeti*)¹⁰³ Görüldüğü gibi önemli hadis kitaplarında aynı formatla rivayet edilen “İslam beş şey üzerine bina edilmiştir...”(büniye'l-islâmu alâ hamsin...) hadisi, Kâfi'de “şahâdeti en-lâ ilâhe illa'l-lâh” ifadesinin yerine “velâyet” ifadesi getirilmek suretiyle rivayet edilmiştir.

Son olarak Ca'ferîlerin siyasî açıdan günümüzdeki konumlarına işaret eden bazı hususlara da değinerek konuyu bitirmek istiyoruz. E. R. Fığlalı'nın belirttiğine göre şu anda yürürlükte bulunan İran İslam Cumhuriyeti'nin anayasasının temel hükmü olarak “Ca'feriyye Mezhebi, devletin resmî inancıdır. Bu cümleden olmak üzere, İran Anayasasının “Genel Esaslar” başlığını taşıyan birinci bölüm, 11. maddesinde “İran'ın resmî din'i İslam, mezhebi Ca'ferî'dir ve bu maddenin ebedi olarak değiştirilmesi mümkün değildir” ibaresi yer almaktadır.¹⁰⁴

¹⁰² Bu rivayetin önemli hadis kitaplarındaki benzer formatı için bkz: Buhârî, İmân 1,2 (I,7-8); Müslim, İmân, hadis no: 19-22(I,45); Tirmizî, İmân 3(V, 5); Nesâî, İmân 13(VIII, 107-108).

¹⁰³ Küleynî, II,18.

¹⁰⁴ E.Ruhi Fığlalı, İmamiyye Şiası, s.244.

Tarihte, çeşitli zamanlarda, değişik fırkalarla birbirinden ayrılan İslam mezhepleri arsında uzlaştırma girişimleri olmuş fakat bunlar sadece iyi niyetli girişimler olmaktan öteye gidememiş ve somut sonuçlar elde edilememiştir. Bu konuda Fazlurrahman şu görüşlere yer vermektedir. “Onuncu yüzyıldan, yani İran’da Safevî idaresinin kurulmasından itibaren İmâmî Şîlik, İran’ın resmi mezhebi haline geldi. General Nadir Şah(öl:1160) hicrî 12. yüzyılın ilk yarısında Sünnîlik ile Şîlik arasında bir yakınlaşma sağlamak için çaba harcadı. Yakınlaşmayla ilgili bir de uzlaşma formülü buldu: Sünnîlik, kendi dört fıkıh mezhebinin yanı sıra beşinci mezhep olarak Ca’ferîliği(Şia’nın altıncı imamı olan Ca’fer es-Sâdık, Sünnî İslam tarafından da büyük bir dînî otorite olarak kabul edilir)taniyacaktı. Fakat Nâdir Şâh’ın ölümünden sonra bütün bu çabalar bir yana itildi. O tarihten itibaren yer yer bazı çabalar gösterilmiş, belli yerlerde, Orta Asya’da bir takım başarılar elde edilmiştir”.¹⁰⁵

Öte yandan Ca’ferî’lerin de içinde yer aldığı İmâmiyye Şiası’nın temelini,Hz. Peygamberin vefatından şu ana kadar (gelmiş geçmiş) bütün islamî idarelerin –Ali b. Ebî Tâlib’in hüküm sürdüğü yıllar hariç- meşru olmayan idareler olarak kabul etme esasına dayandığının belirtilmesi¹⁰⁶ belki de bu uzlaştırma formüllerinin başarısız olmasının en önemli etkenleri arasında yer almaktadır.

Netice itibariyle, daha kuruluş aşamasında sağlam olmayan bazı temeller üzerine oturtulduğu anlaşılan Ca’feriyye ekolünün, hadis’e dair bütün tasarruflarında, insan zihnini zorlayan bir takım vasıflarla donatılmış *imam*’ların ve *imâmiyye* anlayışının tesirlerini görmek mümkündür. Öyle ki senedinde imamiyye’den bir kişinin yer alması bile, o hadisi bir anda, böyle bir senedden mahrum olan diğer bütün hadislerden kuvvetli konuma getirebilmektedir. Öte yandan Ca’ferîler, verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, imamiyye taassubu yüzünden olsa gerek, bazı ayet ve hadisleri fikirlerini destekleyecek biçimde, öz’den bağımsız olarak

¹⁰⁵ Fazlur Rahman, **İslam**, çev: M.Aydın, M. Dağ, Ankara 1982, s. 250-251.

¹⁰⁶ Muhibbuddin el-Habîb, A.g.m., s. 301.

yorumlayabilmişlerdir. Tabî ki bu tutum ve davranışların Kur'an, Hz. Peygamber, Hadisler ve Sahâbîler hakkında Ehl-i Sünnet'ten farklı bir düşünceye sahip olmayan Ca'fer es-Sâdık'a layık görülmesi mümkün değildir. Bunların, Ca'fer es-Sâdık ismini, kendi inanç sistemlerine kaynak edinen kişilere ait yorum ve davranışlar olduğunu söylemek mümkündür..

BİBLİYOGRAFYA

- ÂLU KÂŞİFİ'L-GITÂ*, Muhammed Hüseyin, **Aslu's-Şia ve Usûlihâ**, yayı yeri yok, 1965.
- ASKALÂNÎ*, İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, Beyrut 1968.
- el-ASKERÎ*, Ayetullah Seyyid Murtaza el-Askerî el-Huseynî, "Şia'ya Göre Sünnet'in Dindeki Yeri", **Sünnetin Dindeki Yeri**(Sempozyum Bildirileri), Ensar Neşriyat, İstanbul 1997, s. 262-277.
- ATALAN*, Mehmet, "Cafer es-Sadık'ın Eserleri", **Dînî Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, sayı 11, Eylül- Aralık 2001, s. 113-132
- ATAY*, Hüseyin, **Ehl-i Sünnet ve Şia**, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1983.
- BUHARÎ*, Muhammed b. İsmail, **el-Câmiu's-Sahîh**, Çağrı Yay., İst. 1992.
- ÇAKAN*, İ.Lütfi, **Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları**, İslamî İlimler Araştırma Vakfı Yay., İstanbul 1982.
- EBÛ ZEHRÂ*, Muhammed , **İslamda Siyasi İtikadi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi**, Çev: H.Karakaya, K.Aytekin, A. Kadir Şener, İst. 1983.
- _____, Muhammed, **İmam Cafer Sadık**, çev:İ. Tüfekçi, Şafak Yay. İst. 1992.
- EBÛ ZEHRV*, Muhammed, **el-Hadîs ve'l-Muhaddisûn**, nşr: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1984.
- EVGİN*, A.Kadir , **Temel Usûl-i Fıkıh Kitaplarının Sünnet Bölümlerinin Mukayese ve Değerlendirmesi**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 1992.
- FAZLUR RAHMAN*, **İslam**, çev: M.Aydın, M. Dağ, Ankara 1982.
- FIĞLALI*, E. Ruhi, **İmamiyye Şiası**(Ca'feryye Mezhebi Doğuşu Gelişimi ve Görüşleri), Ankara 1984.
- _____, E.Ruhi, **Türkiyede Alevilik Bektaşilik**, Selçuk Yay., Ankara 1990.
- _____, Ethem Ruhi, **Çağımızda İtikâdî İslam Mezhepleri**, İzmir 1993.
- GOLDZİHER*, İgnaz,"ismailiye" maddesi, **İ.A.,M.E.B.Yay.**, Eskişehir 1997, 5/2/1124.
- GÖLPINARLI*, Abdülbakıy, **Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîlik**, Der Yay. İst 1987.

- GÜNDÜZ, Şinasi, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yay. Ankara 1998.
- HABÎB, Muhibbuddin, "İslam Mezhep ve Fırkalarının Birbirine Yaklaştırılması Konusu" çev: M.Hayri Kırbaçoğlu, **A.Ü. İ. F. D.**, Cilt 30/292-327.
- HUART, CL., "isnâ aşeriye" maddesi, **İ.A.**, M.E.B.Yay., Eskişehir 1997, 5/2/1125.
- IWANOV, W., "imam" maddesi, **İ.A.**, M.E.B.Yay., Eskişehir 1997, 5/2/981.
- İBN SA'D, Muhammed, **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, Beyrut 1960, I-IX.
- KARAMAN, Hayrettin, "Ca'feriye" maddesi, **D.İ.A.** İst.1993.
- KOÇYİĞİT, Talat, **Hadis İstılahları**, Ankara Ün. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1985.
- el-KUMMÎ, Ebû Ca'fer (Şeyh Sadûk), **Risâletü'l-İtikâdâtü'l-İmâmiyye**, Çev: E.R.Fıglalı, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Yay. Ankara 1978.
- KUTLUAY, Kutluay, **İslam ve Yahudi Mezhepleri**, Ankara 1965.
- KÜLEYNÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Yakub, **Usûlü'l-Kâfi**, Beyrut 1980. I-VIII.
- MİLLETLERARASI TARİHTE VE GÜNÜMÜZDE ŞİİLİK SEMPOZYUMU**(Özet), Yayına haz: İlmî Neşriyat, İst. 1994.
- MUHAMMED TAKÎ, Seyyid Muhammed Said et-Tabatbâi'l-Hakîm, **Usûli'l-Âmme Li'l-Fıkhî'l-Mukârin**, Dâru'l-Endülüs, I.kitap, Beyrut 1963.
- el-MUZAFFER, M. Rıza, **Şia İnançları**, Çev: A. Gölpınarlı, İst.,1978.
- _____, Muhammed Rıza, **Akaid el-İmamiyye**, trs
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, **el-Câmiu's-Sahîh**, Çağrı Yay., İst. 1992.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, **es-Sünen**, Çağrı Yay., İst. 1992
- ÖZ, Mustafa, "Ca'fer es-Sâdık" maddesi, **D.İ.A.**, istanbul 1993.
- RÂZÎ, Fahreddin, **İtikâdâtü Fırakı'l-Müslimîn ve'l-Müşrikîn**, Haz: Ali Sami en-Neşşâr, Kahire 1938.
- SÂLÛS, Ali Ahmed, **Eserü'l-İmâme fi'l-Fıkhî'l-Ca'ferî**, nşr: Dâru's-Sekâfe, Katar 1982.
- SEMÂVÎ, Muhammed Ticânî, **Doğrulukla Birlikte**, Ensâriyân yay., Kum, Tarih yok,
- SOFUOĞLU, M. Cemal, "Şia'nın Sahab'iler Hakkındaki Bazı Görüşleri", **A.Ü. İ. F. D.**, Ankara 1981, Cilt 24/533-538.
- _____, M. Cemal, **Hadis Tenkidi Yönünden el-Kafi Üzerine Bir İnceleme**, (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Ankara 1982.

_____, M. Cemal, **Şia'nın Hadis Anlayışı**(Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 1977.

_____, M.Cemal, “Şia'nın Sahab'iler Hakkındaki Bazı Görüşleri”, **A.Ü. İ. F. D.**, Ankara 1981, Cilt 24/533-538.

SUYŪTÎ, Celeleddin, **Târîhu'l-Hulefâ**, Kahire 1887.

ŞEHRİSTÂNÎ, Muhammed b. Abdülkerim, **el-Milel ve'n-Nihal**, thk: Muhammed Seyyid Geylânî, Beyrut 1961.

TABATABÂÎ, Allame Seyyid Muhammed Hüseyin, **Tarihî, Siyâsî, İlmî, İrfânî ve Ahlâkî Boyutlarıyla İslamda Şia**, Çev: Kadir Akaras- Abbas Kâzımî, Kevser Yay., İstanbul 1993.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevde, **es-Sünen**, Çağrı Yay., İst. 1992.

TŪSÎ, Muhammed b. Ca'fer, **Uddetü'l-Usûl**, Necef 1983.

UĞUR, Mücteba, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, T.D.V. Yay., Ankara 1992.

ÜZÜM, İlyaz, “Sünnîlikten Şîliğe, Şîlikten Sünnîliğe Geçen İki Müellif ve Eserleri”, **İslam Araştırmaları Dergisi**, sayı 1, İstanbul 1997, s.189-202.

VLOTEN, Gerolf Van, **Emevî Devrinde Arap Hakimiyeti, Şia ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar**, Çev: M.Sait Hatiboğlu, Ank. Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1986.

YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, **Anadoluda Alevîler ve Tahtacılar**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1998.

ZEHEBÎ, Şemseddin b. Osman, **Tezkiratü'l-Huffâz**, Beyrut 1374.